

BEVEZETŐ

Nekünk, németeknek sok goromba közmondásunk van, ám nemes szándék vezérel minket.¹
(Német közmondás)

1. Mi a közmondás? • A közmondást a kutatók világszerte különféleképp határozzák meg. Egyesek a szerkezeti szempontot részesítik előnyben, mások a néprajzi-kulturális megközelítést. Kötetünkben az angol anyanyelvű beszélők közmondásfelfogását is figyelembe vevő, alábbi definíciót tekintjük mérvadónak: „A közmondás rövid, általánosan ismert, bölcsességet, igazságot, tanulságot és hagyományos felfogást tartalmazó népies kifejezés, amely rögzített, könnyen megjegyezhető és metaforikus formában száll nemzedékről nemzedékre” (MIEDER 2004: 3). Abban tér el a szólástól, hogy megértéséhez nem szükséges háttérismeret: a benne kifejtett gondolat mindenki számára világos. Viszont a szólás jelentése nem mindig érthető: az *aufgrünen Zweig kommen* ’zöld ágra vergődik’ szó szerinti jelentéséből a metaforikus ’boldogul’ korántsem nyilvánvaló. A szóláshasonlatok (*éhes, mint a farkas; alszik, mint a bunda*) már nem okoznak ekkora fejtörést.

Különválasztandók a közmondásoktól a híres szerzők tollából származó aforizmák, bölcs mondások, szállóigék. Náluk a frazeológiai minősítéshez a szerzőség ismeretlensége-ismertsége a döntő. Akadnak azonban határesetek is: számos bibliai szállóige közmondássá vált azáltal, hogy a Biblia valamely ritkábban idézett passzusából való. Ugyanígy átkerülhetnek a proverbiumok közé a népszerű írók, költők műveinek egyes részletei is. Az Aiszóposz meséiből valók (mint az *Egy fecske nem csinál nyarat*) ma többnyire a közmondásgyűjteményeket gazdagítják. A mondatértékű frazémák (aforizmák, maximák, szentenciák, idézetek, közmondások) közötti választóvonalak – részben a definíciók kidolgozatlansága miatt – igen bizonytalanok. Híres emberek mondásai a hagyomány részévé válva alakulnak át közmondássá (proverbializálódnak), és pontos forrásuk feltárása többnyire aprólékos, nemegyszer meddő vállalkozás.

A közmondás eredetileg szóbeli műfaj, azonban az írásbeliség elterjedésével Európa-szerte egyre gyakrabban tűnik föl kódexekben, krónikákban is.² Ókori virágkora az antik hagyományra nem mindig visszavezethető középkori proverbiumban újhodott meg. Ez a folyamat a XIX. században lelassult, s az azóta létrejött közmondások száma jóval kevesebb. Ilyen

---

¹ Wir Deutschen haben viel grobe Sprichwörter, aber gute Meinung.

² *A két élős kard nem fér egy hüvelybe* ’két ellenséges érzésű, indulatos ember nem fér meg egymással’ közmondásunkat már a KÉPES KRÓNKA [Chronicon Pictum] (1360 k.) idézi, terpeszkedő hasonlattá alakítva: „Miképpen két éles kard nem férhet meg egy hüvelyben, úgy egy országban nem országolhattok ti ketten.”

például a következő: *Die Eisenbahn und der Tod warten auf niemand* 'A vonat és a halál senkire sem vár'.

A közmondások képszerűségét változatos szóképek és stílusesszók teremtik meg:

- a) Ellentét: **Heute mir, morgen dir** [Ma nekem, holnap neked] = *Ma nekem, holnap neked*;
- b) Ellipszis: **Anfang gut, alles gut** [Ha a kezdet jó, minden jó] = *Jó kezdésnek jó hagyás az vége*;
- c) Hiperbola: **Wer das Glück hat, dem geben seine Hühner Milch** [Akinek kedvez a szerencse, tejet adnak a tyúkjai] ≈ *Aki szerencsés, annak a kapanyél is elsül*;
- d) Megszemélyesítés: **Lügen haben kurze Beine** [A hazugságnak rövid a lába]: hamar kiderül] ~ *Hazugságnak csak fél lába van*;
- e) Metafora: **Große Fische fressen die kleinen** [A nagy halak felfalják a kicsiket] = *A nagy hal megeszi a kis halat*;
- f) Metonímia: **Die Wahrheit will an den Tag** [Az igazság napfényre kerül] ≈ *Nem messze mehetni a hazugsággal*;
- g) Paradoxon: **Ein Mann ist kein Mann** [Egy ember nem ember] ≈ *Egy fá nem erdő*;
- h) Szinekdoché: **Arme haben die Kinder, Reiche die Rinder** [A szegénynek gyermekei, a gazdagnak marhái vannak] ≈ *Gazdag hízik, szegény bizik*.

Szerkezetüket tekintve a közmondások leggyakoribb típusai az alábbiak:

- a) A = A (tautológia): **Sicher ist sicher** [Biztos, ami biztos] = *Ami biztos, biztos*;
- b) Először A, utána B: **Erst die Arbeit, dann das Vergnügen** [Először a munka, utána a szórakozás] ≈ *Munka után méz a nyugalom*;
- c) Amilyen A, olyan B: **Wie der Vater, so der Sohn** [Amilyen az apa, olyan a fia] = *Amilyen az apa, olyan a fia*;
- d) A nélkül nincs B: **Kein Rauch ohne Feuer** [Nincsen füst tűz nélkül] = *Nincs a tűz füst nélkül*;
- e) Jobb A, mint B: **Besser ein kleiner Fisch auf dem Tisch als ein großer im Bach** [Jobb egy kis hal az asztalon, mint egy nagy a patakban] ≈ *Jobb ma egy malac, mint holnap egy ökör*;
- f) Minél A-bb, annál B-bb: **Je ärger der Schelm, desto größer das Glück** [Minél gonoszabb a csirkefogó, annál nagyobb a szerencséje] ≈ *Bolondnak áll a szerencse*;
- g) Ahol nincs A, ott nincs B sem: **Wo kein Meister ist, da gelten die Stümper** [Ahol nincs mester, elkél a kontár is] ≈ *Happaré, ha nincs kalács, van málé*.